

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРИГАРА ІРИНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 658.15.502.13 (043.3)

**ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ
АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО АУДИТУ
В УМОВАХ РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

Спеціальність 08.00.06 – економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Суми – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Шосткинському інституті Сумського державного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник –

кандидат економічних наук, доцент
Акуленко Віталій Лук'янович,
директор Шосткинського інституту
Сумського державного університету.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Скрипчук Петро Михайлович,
Національний університет водного
господарства та природокористування,
професор кафедри менеджменту;

кандидат економічних наук, доцент
Пізняк Тетяна Іванівна,
Сумський національний аграрний університет,
доцент кафедри економіки.

Захист відбудеться 13 березня 2015 р. о ____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.051.01 у Сумському державному університеті за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, ауд. М-412.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного університету за адресою: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2.

Автореферат розісланий 12 лютого 2015 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Нагорний Є.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Зростання та перевищення антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє природне середовище в Україні порівняно з відповідними показниками у розвинених країнах світу сигналізують про пошук та необхідність реалізації дієвих механізмів природоохоронної діяльності. Недосконала контрольованість цивілізаційних процесів неминує спричиняє зростання антропогенного і техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, що поступово веде людство до екологічної катастрофи. Для вирішення цих проблем уже досить тривалий час використовується такий дієвий інструмент екологічного менеджменту, як екологічний аудит, який передбачає передачу суспільству і приватному сектору економіки частини повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації природоохоронних проєктів. Недосконала нормативно-правова база, низький рівень стимулювання бізнес-сектору в напрямі застосування сучасних інструментів екологічного менеджменту, часткове ігнорування зарубіжного досвіду застосування екологічного аудиту в цілому є одними з основних причин посилення сучасних екологічних диспропорцій в Україні.

В умовах сучасної економіки існує недостатня підтримка розвитку екологічного аудиту, особливо як ринкового важеля, що значно звужує рівень його впливу на досягнення конкурентоспроможності держави та потребує удосконалення на законодавчому рівні. Необхідність вирішення наукової проблематики щодо удосконалення екологічного аудиту в умовах ринкових відносин надає особливої значущості дослідженням різних її аспектів не лише в Україні, а й на світовому рівні.

Значний внесок у розвиток теорії екологічного менеджменту в цілому та екологічного аудиту зокрема зробили такі відомі вітчизняні і зарубіжні вчені: А. Аренс, Р. Адамс, С. Байдаков, О. Балацький, О. Веклич, Т. Галушкіна, П. Гебель, Д. Белл, Дж. Лоббек, Л. Мельник, Є. Мішенін, А. Нікітін, Г. Нуоффер, Т. Пізняк, Г. Серов, П. Скрипчук, С. Степанов, О. Теліженко, С. Харічков та інші. Питанням розроблення теорії і методології екологічного менеджменту і аудиту присвячені праці відомих українських наукових шкіл: сумської, одеської, київської, львівської та інших. Високо цінуючи вклад вищезгаданих провідних вчених у розвиток теорії і практики екологічного аудиту, треба зауважити, що на сьогодні недостатньо розроблені окремі питання щодо його розвитку, а саме: напрями активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин, особливості управління системою екологічного аудиту з метою підвищення попиту на послуги екологічного аудиту в умовах забезпечення екологічної безпеки, організаційно-економічні умови реалізації державних планів і програм з розвитку екологічного аудиту в світі гармонізації законодавства України до ЄС.

Актуальність наведених питань обумовила вибір теми, мети і завдань дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з тематикою науково-дослідних робіт Сумського державного університету, зокрема: «Удосконалення державного фінансового контролю в умовах ринкової економіки України» (ДР № 0109U001482),

де автором проведено теоретичні дослідження методу програмно-цільового бюджетування як сучасного механізму стимулювання ринку екологічного аудиту в Україні; «Екологічноорієнтовані стратегії управління соціально – економічним розвитком території» (ДР № 0112U001300), де автором розроблено рекомендації щодо розвитку екологічного аудиту особливо небезпечних видів діяльності та виробництв.

Мета і завдання дослідження. Основною метою роботи є розроблення теоретичних і науково-методичних підходів до активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин для підвищення рівня екологічної безпеки.

Відповідно до поставленої мети були окреслені такі завдання:

- визначити понятійний апарат у межах об'єкта і предмета дослідження;
- дослідити наукові підходи щодо розвитку екологічного аудиту в Україні;
- визначити особливості і проаналізувати стан організаційно-економічного забезпечення екологічного аудиту;
- обґрунтувати удосконалення економіко-організаційних процедур екологічного аудиту для його активізації;
- розробити концепцію стимулювання екологічного аудиту в системі управління «підприємство-регіон»;
- визначити економічні інструменти активізації екологічного аудиту в рамках імплементації його в регіональну екологічну політику;
- розвинути теоретичні та науково-методичні положення щодо формування системи управління процесом екологічного аудиту в регіоні.

Об'єкт дослідження – процеси розвитку екологічного аудиту в умовах ринкових відносин, які є передумовою підвищення рівня екологічної безпеки регіону.

Предмет дослідження – організаційно-економічні відносини, що виникають у процесі активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин як одного з дієвих інструментів забезпечення екологічної безпеки.

Методи дослідження. Теоретичною основою дисертаційного дослідження є фундаментальні положення сучасної економічної теорії, економіки природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Під час дослідження було використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: статистичний і порівняльний аналіз – при дослідженні еколого-економічних показників і перспектив розвитку; емпіричні методи – при дослідженні практики застосування чинного законодавства у сфері екологічного аудиту; логічний метод (аналізу, синтезу, дедукції, індукції) – під час дослідження нормативно-правових актів, концепцій, аналітичних матеріалів і точок зору авторів з певних питань, що входили до предмета дослідження; системний аналіз – при дослідженні питань, пов'язаних із специфікою урахування економічних аспектів проведення екологічного аудиту; системно-структурний метод – при формуванні організаційно-економічного сценарію активізації екологічного аудиту; економіко-статистичний і графічний – при оцінюванні стану й динаміки показників, за допомогою яких була узагальнена практика організації та розвитку сфери екологічного аудиту. Для

проведення комплексного аналізу застосовувалися методи комп'ютерної обробки інформації за допомогою програми Microsoft Excel.

Інформаційну базу дисертаційної роботи склали: закони України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства екології та природних ресурсів України, матеріали міжнародних організацій, обласних управлінь статистики, монографії та праці вітчизняних і зарубіжних авторів, інформаційні матеріали, опубліковані в періодичних виданнях, електронні ресурси мережі Internet, які були зібрані та опрацьовані особисто автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в удосконаленні теоретико-методичних підходів до наукового обґрунтування основ активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин як одного з інструментів сучасної екологічної безпеки. Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- розроблено науково-методичний підхід до активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин, який ґрунтується на визначенні та формуванні простору екологічної репутації підприємств на основі оцінювання еколого-економічних параметрів за результатами проведення екологічного аудиту, що підвищує мотивацію розвитку ринку екологічного аудиту, стимулює прийняття управлінських рішень у сфері управління екологічною безпекою та екологізацією промислового виробництва;

удосконалено:

- наукові підходи до імплементації процедур екологічного аудиту в національну систему екологічної політики підприємств, які на відміну від існуючих передбачають формування мотиваційного інструментарію щодо застосування еколого-економічних параметрів екологічної репутації та критеріїв значущості екологічних аспектів діяльності підприємств для підвищення рівня їх екологічної безпеки;

- науково-методичний підхід до стратегії активізації екологічного аудиту в регіоні, який на відміну від існуючих базується на розробленні відповідної регіональної програми, що враховує етапи управління екологічною репутацією підприємств на основі інструментів стимулювання та синтез адміністративних і ринкових важелів;

дістало подальшого розвитку:

- теоретичні положення дефініційної основи розвитку екологічного аудиту, які на додаток до існуючих включають сутність понять: «екологічна репутація підприємства», під якою розуміється інформаційний образ екологічної відповідальності підприємства, сформований на основі відповідних висновків та оцінки комплексного (внутрішнього та зовнішнього) екологічного аудиту, критеріями якої є дотримання стандартів і нормативів екологічної безпеки, екологічно орієнтовані управлінські рішення та впровадження принципів екологічного менеджменту в практику господарювання; та «активізація екологічного аудиту», що розуміється як система організаційно-економічних заходів

щодо стимулювання та підвищення якості проведення екологічного аудиту на основі формування фактору попиту на послуги екологічного аудиту для цілей екологічної безпеки та сталого розвитку регіону;

- обґрунтування наукових принципів розвитку екологічного аудиту, які на відміну від існуючих доповнено принципом формування основних засад активізації екологічного аудиту, принципом підтримки та принципом стратегічного управління активізацією екологічного аудиту;
- наукові підходи до визначення потенціалу ринку екологічного аудиту, які на відміну від існуючих базуються на визначенні компонентів інтеграційного потенціалу розвитку ринку екологічного аудиту та врахування еколого-економічної ефективності його проведення.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що її теоретичні й методичні положення доведені до рівня конкретних методик і рекомендацій щодо удосконалення теоретико-організаційних основ активізації екологічного аудиту як одного з основних інструментів забезпечення екологічної безпеки в умовах ринкових відносин.

Висновки і практичні рекомендації, розроблені в дисертаційному дослідженні, впроваджено в діяльність таких підприємств: ПАТ «Глухівський хлібокомбінат» (довідка про впровадження № 99 від 04.08.2014 р.) – використано розроблений методичний підхід до визначення екологічної репутації підприємства за результатами проведеного дослідження, що дає можливість провести самоідентифікацію діяльності підприємства з точки зору екологічного фактору і стимулює впровадження ресурсозберігаючих технологій на підприємстві, а також дозволяє підприємству підвищити його конкурентоспроможність; прийнято до впровадження ПАТ «Шосткинський завод хімічних реактивів» (довідка від 04.08.2014 р.) – про використання для практичної реалізації системи принципів активізації екологічного аудиту та підходів до імплементації процедур екологічного аудиту в систему управління підприємством для формування власної екологічної політики, а також для створення і подальшої сертифікації системи екологічного управління підприємством; ТОВ «Фармхім» (довідка про впровадження № 303/1 від 14.07.2014 р.) – прийнято до реалізації економічні підходи до активізації екологічного аудиту в добровільній формі з метою прийняття ефективних управлінських рішень щодо екологізації виробництва та дотримання екологічних стандартів при плануванні випуску нової продукції; Шосткинська міська рада (довідка про впровадження № 01-37/174 від 05.08.2014 р.) – про використання наукових засад стратегічного плану дій щодо формування мотиваційного інструментарію застосування екологічних стандартів для підвищення екологічної репутації підприємств у процесі підготовки програм економічного і соціального розвитку Шосткинського району та м. Шостки.

Результати дисертаційного дослідження були використані у навчальному процесі Шосткинського інституту Сумського державного університету (м. Шостка) при викладанні економічних дисциплін: «Економіка інвестиційної діяльності», «Регіональна економіка», «Регіональний розвиток соціально-економічних систем» (довідка від 15.09.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до розроблення теоретичних та методичних основ організації та розвитку системи екологічного аудиту в умовах ринкових відносин. Сформульовані у дисертаційній роботі наукові положення, висновки та рекомендації належать особисто здобувачеві. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення та ідеї, які запропоновані особисто автором.

Апробація результатів дисертації. Теоретичні висновки і розроблена методика активізації та проведення екологічного аудиту, сформульовані у дисертаційному дослідженні, пройшли апробацію експериментальним дослідженням на підприємствах м. Шостки та м. Глухова. Результати дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на 7 науково-практичних конференціях, зокрема: II Международной научно – практической конференции «Образование и наука без границ – 2006» (Днепропетровск, 2006); Міжнародній науковій конференції молодих науковців «Наука і вища освіта» (Запоріжжя, 2007); Міжнародній науковій конференції «Економіка для екології» (Суми, 2012); I Всеукраїнській науково-технічній конференції «Хімічна технологія: наука та виробництво» (Шостка, 2011); III Міжнародному форумі «Проблеми розвитку інформаційного суспільства» (Київ, 2012); Тринадцятій щорічній всеукраїнській науковій конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління» (Суми, 2013); Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства» (Тернопіль, 2014).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковано у 16 наукових працях (13 із них належать особисто автору), у тому числі 6 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у наукових періодичних виданнях інших держав, 1 стаття в інших наукових виданнях України, 1 розділ у колективній монографії, 7 публікацій у збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг публікацій із теми дисертації становить 3,77 друк. арк., із них особисто дисертанту належать 3,62 друк. арк.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 243 сторінки, у т. ч. основного тексту 197 сторінок. Дисертація містить 23 таблиці на 15 сторінках, 17 рисунків на 13 сторінках, список використаних джерел із 198 найменувань на 25 сторінках, 6 додатків на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, проблематику роботи; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну; викладено теоретичне і практичне значення отриманих результатів; наведено

відомості про апробацію результатів і відображено наукові праці здобувача і його особистий внесок.

У першому розділі «Теоретико-організаційні проблеми розвитку екологічного аудиту» на основі проведеного автором дослідження виділено особливості визначення понятійного апарату, сформульовано принципи та проблеми становлення екологічного аудиту (ЕА) в Україні, обґрунтовано напрями імплементації міжнародного досвіду для його подальшого розвитку в контексті сучасних ринкових відносин.

Доведено, що процес розвитку ЕА залишається повільним та потребує удосконалення організаційно-економічних підходів до його активізації. Незважаючи на те, що наукові підходи до формування та впровадження ЕА досить широко дискутуються та глибоко досліджені, майже не вирішеними залишаються питання формування економіко-організаційних основ ЕА в напрямку його активізації в умовах ринку. З'ясовано, що причинами такого становища є те, що по-перше, екологічний аудит не «закріплено» в існуючій екологічній політиці як інструмент контролю для заохочення процесу екологізації; по-друге, в сучасній системі господарювання загалом відсутні економічні стимули для активізації та розвитку послуг з ЕА; по-третє, потребує розвитку цілісна програма розвитку ЕА різних суб'єктів господарювання, моніторингу та інформування громадськості з цих питань.

Визначено, що концептуальна сутність ЕА полягає не у виявленні і тим більше не у статистичній констатації фактів зловживань, а насамперед у здійсненні превентивних заходів щодо попередження і припинення порушень норм законодавчих актів, а також відвернення потенційних економічних збитків від забруднення довкілля. Тому нагальною необхідністю є підвищення «бажаності» процесу ЕА в суспільстві, стимулювання розвитку ринку ЕА, формування прозорості системи управління послугами з ЕА.

Установлено, що впровадження в практику положень і методик проведення ЕА шляхом удосконалення екологічного паспорта підприємств створить потужний інструмент контролю за екологічною безпекою, дозволить здійснювати: стандартизацію відображення природоохоронних заходів, витрат у звітності підприємства; більш повний оперативний контроль за діяльністю об'єкта ЕА при встановлених екологічних обмеженнях; прийняття управлінських рішень на рівні регіону на основі даних, скоригованих з урахуванням екологічного фактора.

Обґрунтовано, що більш глибокого наукового розроблення потребують питання формування факторів попиту та пропозиції на послуги екологічних аудиторів з огляду на дотримання нормативів екологічної безпеки в контексті трансформаційних зрушень сучасної економіки, особливості впровадження рекомендацій ЕА та загальна економічна ефективність проведення ЕА.

Установлено, що на сьогодні роль і місце ЕА в системі державного управління в галузі охорони навколишнього середовища законодавчо не досконалі, що є наслідком недостатньо керованого його розвитку в системі надання послуг і не сприяє вирішенню природоохоронних завдань екологічної безпеки, досягненню позитивного еколого-економічного ефекту в діяльності підприємств.

У роботі визначено, що заходи щодо активізації ЕА будуть результативними лише у разі створення необхідних передумов: по-перше, активізації факторів попиту на роботи та послуги з проведення ЕА; по-друге, активізації факторів пропозиції щодо проведення ЕА.

Визначено умови активізації ЕА, що передбачають перш за все законодавче закріплення проведення комплексного ЕА для суб'єктів господарської та іншої діяльності з визначенням періодичності його проведення; визначення необхідних вимог, що забезпечують високий рівень якості проведення ЕА та надання супутніх екологічному аудиту послуг; визначення організаційно-економічних механізмів та інструментів, що заохочували б проведення ЕА, в тому числі урахування особливостей державного регулювання діяльності суб'єктів ЕА в умовах готовності бізнесу до відкритої екологічної політики.

У другому розділі «Науково-методичні основи активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин» визначено концептуальні положення процесу активізації ЕА, підходи до активізації ринку ЕА на основі формування та оцінювання екологічної репутації підприємств, а також стимулювання розвитку ЕА на основі управління рівнем екологічної репутації підприємства.

Для розкриття науково-методичних засад дослідження визначено сутність процесу активізації екологічного аудиту та рівні узгодження цілей активізації з потребами екологічної безпеки. Під активізацією екологічного аудиту (АЕА) в роботі розуміється система організаційно-економічних заходів щодо стимулювання та підвищення якості проведення екологічного аудиту на основі формування фактора попиту на послуги екологічного аудиту для цілей екологічної безпеки і сталого розвитку регіону. Доведено, що АЕА включає доповнення і гармонізацію стандартів екологічної безпеки з міжнародними; ресурсну збалансованість заходів протидії негативним чинникам розвитку ринку ЕА; адаптацію міжнародного досвіду ЕА за горизонтальними і секторальними директивами Європейського союзу (ЄС) до процедури ЕА; ідентифікацію, аналіз і ранжування інформації про здійснення ЕА для впровадження більш чистих технологій у регіоні тощо.

Ґрунтуючись на визначеному розумінні процесу АЕА, визначено складові інтеграційного потенціалу розвитку ринку ЕА: інвестиційну складову, підприємницький потенціал у межах надання екоаудиторських послуг, соціальну складову, інфраструктурну та екологічну складові, що в подальшому дозволяє здійснювати оцінку еколого-економічної ефективності проведення ЕА.

Визначено, що оцінка діяльності підприємства у рамках процедури ЕА з подальшим формуванням позитивної екологічної репутації підприємства можлива лише на основі роботи професійного аудитора, що в цілому сприяє підвищенню інвестиційної привабливості і конкурентоспроможності регіону.

Під екологічною репутацією підприємства (ЕРП) запропоновано розуміти інформаційний образ екологічної відповідальності підприємства, сформований на основі відповідних висновків та оцінки комплексного (внутрішнього та зовнішнього) екологічного аудиту, критеріями якої є дотримання стандартів і нормативів екологічної безпеки, екологічно орієнтовані управлінські рішення та впровадження принципів екологічного менеджменту в практику господарювання.

Обґрунтовано, що необхідним є визначення більш чітких, ефективних і зручних у використанні критеріїв і параметрів ЕРП, які б виконували інформативну роль для оприлюднення результатів ЕА, але в той самий час не спричиняли ніякого негативного впливу на розвиток підприємства та не створювали б ризикових ситуацій. Параметри ЕРП повинні відображати дотримання норм і вимог національного екологічного законодавства і визначати характерні особливості підприємств, які здійснюють певний вплив на довкілля. Базуючись на існуючих науково-методичних положеннях проведення ЕА та чинних нормативних документах, визначено такі групи параметрів ЕРП: ЕА виробничого процесу та ресурсозбереження, ЕА впливу на довкілля, ЕА продукції, ЕА екологічного менеджменту (табл. 1).

Таблиця 1

Групи еколого-економічних параметрів ЕРП та їх показники (фрагмент)

Назва групи параметра	Назва показника
ЕА виробничого процесу та ресурсозбереження	Еколого-економічний рівень виробництва
	Споживання сировини та енергії
	Використання відходів у виробництві, вторинне використання паливно-енергетичних ресурсів
	Впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій у виробництво
...	...
ЕА впливу на довкілля	Екологічність та екологічна безпека техніки і технології; введення в дію природоохоронних технологій
	Зберігання хімікатів на території об'єкта
	Статистика штрафів за порушення екологічного законодавства
...	...

Доведено, що така система параметрів може стати основою для реалізації базової схеми управління ЕРП підприємств на регіональному рівні, що запропоновано проводити за етапами:

1. Підбір і обробка еколого-економічної інформації після проведення ЕА.
2. Аналіз інформації із наступним визначенням показників ЕРП за визначеними параметрами.
3. Визначення місця підприємства в зоні репутаційного простору.
4. Формування репутаційних рейтингів підприємств регіону і стосовно конкретної галузі.
5. Розроблення практичних рекомендацій з регулювання рівня ЕРП на підприємстві і визначення економічної ефективності ЕРП.

Зони простору екологічної репутації залежно від виконання підприємством взятих на себе екологічних зобов'язань рекомендується умовно поділити на такі: «Дотримання закону», «Екологічно безпечне лідерство», «Зелена ініціатива» (рис. 1). Наприклад, «Зелена ініціатива» – такий рівень реалізації ініціатив підприємства, за якого обов'язкове дотримання добровільних екологічних зобов'язань, створення системи екологічного менеджменту, реалізація «зелених»

програм і проектів, чистого виробництва в розрахунку на певний екологічний, соціальний і економічний ефект у стратегічному відношенні.

Визначення зони простору ЕРП дозволило оцінити на основі еколого-економічних параметрів стан підприємства в контексті перспективи екологізації його діяльності та забезпечення екологічної безпеки. Перехід із нижньої на кожну з наступних зон потребує значних зусиль персоналу, фінансово-економічних ресурсів і стратегічного планування і, в цілому, зміни моделі розвитку підприємства в напрямку екологічної безпеки.

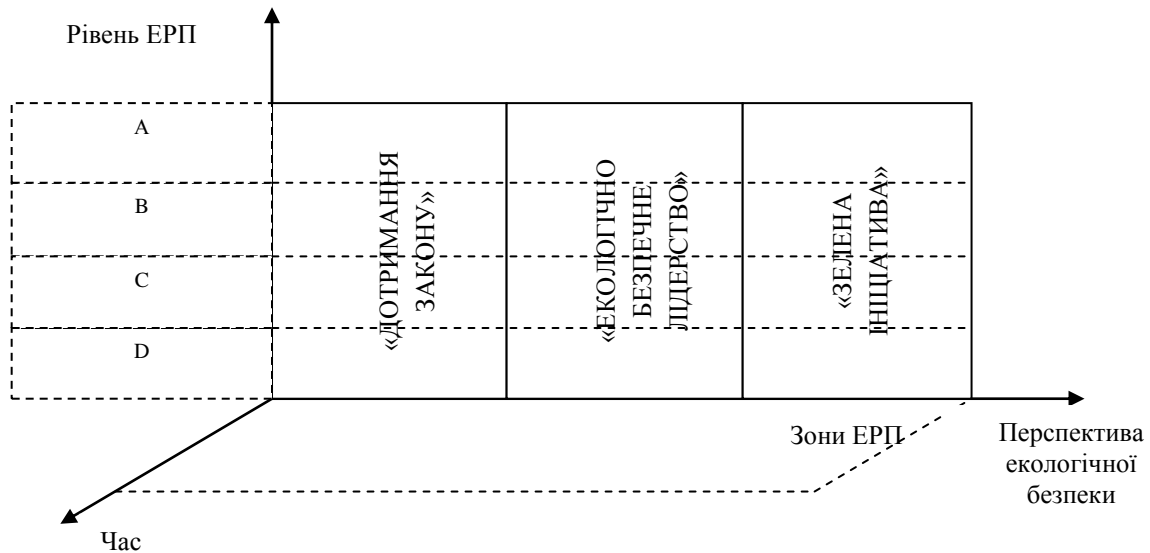

Рис. 1. Схема простору екологічної репутації підприємства

На основі проведеного аналізу методик оцінки ЕРП, враховуючи їх переваги й недоліки, запропоновано використовувати методику, що базується на визначенні результуючих параметрів ЕА на основі анкетування екологічних аудиторів. Таку методику запропоновано реалізувати у два етапи: 1) визначення коефіцієнтів вагомості критеріїв ЕРП на основі анкетування екологічних аудиторів; 2) визначення інтегрального значення ЕРП.

Використовуючи метод бальних оцінок, запропоновано визначати інтегральний показник ЕРП за i -ми експертами, який розраховується з урахуванням вагових коефіцієнтів.

Інтегральний показник ЕРП запропоновано визначати методом експертних бальних оцінок:

$$ER_z = \sum_{j=1}^m \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n B_{ij} K_j, \quad (1)$$

де ER_z – оцінка ЕРП зовнішніми експертами;

B_{ij} – бальна оцінка j -го критерію оцінки репутації, визначена i -м експертом;

K_j – ваговий коефіцієнт j -го критерію репутації;

n – кількість критеріїв оцінки;

m – кількість експертів.

Зведення критеріїв оцінки ЕРП за результатами експертної оцінки зовнішніх та внутрішніх аудиторів до єдиного інтегрального показника дозволяє визначити відмінність досягнутого стану бази порівняння в цілому за групою обраних показників, однак не дає можливості виміряти ступінь відмінності, дозволяючи зробити однозначний висновок про поліпшення (погіршення) екологічної діяльності підприємства. Критерії оцінки і характеристика рівня ЕРП наведені в табл. 2.

Таблиця 2

Критерії оцінки і характеристика рівня ЕРП

Оцінка ЕРП	Рівень ЕРП	Коротка характеристика
10,0 – 9,0	А – високий	Мінімізація відходів, запобігання забрудненню, чисті технології, дотримання законодавства та розробка власної екологічної політики
8,9 – 7,0	В – прийнятний	Дотримання більшості нормативів, належний поточний стан основних природоохоронних фондів, екологізація адміністративно-господарської діяльності
6,9 – 5,0	С – задовільний	Діяльність відповідає окремим екологічним вимогам, введено в дію природоохоронні технології, виявлені порушення екологічного законодавства
4,9 – 0,1	Д – низький	Діяльність відповідає мінімальним нормативам, відсутність контролю за забрудненням, висока статистика штрафів за порушення екологічного законодавства

Доведено, що оцінювання результатів ЕРП не означає, що для оцінки діяльності підприємства та його репутації використовується лише він один. ЕРП передбачає дослідження системи показників за анкетуванням робочої групи після проведення процедури екологічного аудиту. Висновки, отримані лише на базі інтегрального показника ЕРП, мають індикаторне значення та мотиваційний характер і відіграють допоміжну роль при прийнятті управлінських рішень у сфері управління екологічною безпекою і природокористуванням, сприяють екологізації промислового виробництва.

Управління рівнем ЕРП у часі з точки зору перспективи забезпечення екологічної безпеки можливе на основі економіко-статистичних методів. В перспективі ЕРП формується за умови зростання:

(А) – значення $\overline{T}_{ERP}$ не зростає за період n років;

(А+) = $\overline{T}_{ERP} > 0$ за період n років;

(А++) = $\overline{T}_{ERP} > 0 = \max \overline{T}_{ERP}$ за період n роки (де $\overline{T}_{ERP}$ – це середньорічний темп зростання ЕРП, який свідчить про перспективу зміни зони репутаційного простору).

У третьому розділі «Формування організаційно-економічних засад активізації екологічного аудиту в умовах ринку» обґрунтовано авторське бачення розвитку інституційного підґрунтя та розроблення організаційно-економічних заходів для стимулювання процесу ЕА як ефективного напрямку формування відповідного ринку послуг на регіональному рівні.

Доведено, що реалізація інституційних основ активізації ЕА на адміністративно-територіальному рівні дозволить знизити негативний вплив на навколишнє середовище, підвищити інноваційно-інвестиційну привабливість

підприємств та їх екологічну репутацію, підвищити економічну ефективність інноваційних проектів із забезпечення екологічної безпеки. Виявлено суперечності, слабкі місця, що потребують суттєвого доопрацювання та удосконалення в системі інституційного забезпечення ЕА.

Визначено, що ЕА за своєю специфікою повинен містити набагато ширший спектр стимулюючих дій і повноважень, ніж це обумовлено вітчизняним законодавством. Прогнозування та розроблення рекомендацій для успішної адаптації галузей в умовах ринку ЄС потребує кількісних і якісних оцінок наслідків з точки зору активізації ЕА. У цьому контексті важливого значення набуває економічне стимулювання суб'єктів господарювання з урахуванням результатів ЕА, а саме комплексної оцінки ЕРП як необхідних практичних заходів щодо раціонального використання природних ресурсів і стимулювання збереження навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь.

Обґрунтовано, що стимулювання підприємств для активізації ЕА доцільно проводити комплексно із застосуванням дотаційних, податкових та кредитних інструментів, що сприятиме захисту навколишнього середовища, забезпеченню здоров'я і добробуту населення, інтеграції національної економіки у світовий ринок та створенню соціально справедливого ринку. Впровадження інструментів стимулювання ЕА в цілому та в системі інвестиційного забезпечення підприємств зокрема дозволяє створити такі умови виробничо-господарської діяльності, за яких суб'єктам господарювання вигідно здійснювати ЕА з подальшою процедурою сертифікації.

Визначено, що рішення про економічне стимулювання підприємства здійснюється експертами за наявності ситуації вибору, багатокритеріальності та прийняття рішення в умовах невизначеності (оцінка може бути віднесена до того чи іншого критерію лише з деякою мірою приналежності підприємства до категорії А, В, С чи D). Підсумком роботи експертів є альтернативи щодо вирішення завдання аналізу доцільності економічного стимулювання підприємства і вибору найбільш прийнятної схеми (кожна з яких характеризується певним набором умов) або відмова від допомоги підприємству у разі негативного результату.

Запропоновано зменшити екологічний податок для підприємств із високим рівнем ЕРП та його позитивною динамікою зростання в перспективі. Можлива зміна суми екологічного податку залежно від величини $\overline{T}_{ERP}$:

$$P_{ERP_i} = P_i - (P_i * K_{ERP_i}), \quad (2)$$

де P_{ERP_i} – сума екологічного податку підприємства, скорегована на основі оцінки ЕРП; P_i – сума екологічного податку i -го підприємства; K_{ERP_i} – індекс ЕРП i -го підприємства.

У свою чергу, індекс ЕРП i -го підприємства (K_{ERP_i}) дорівнює

$$K_{ERP_i} = \frac{1}{10 - \Delta \overline{T}_{ERP_i}}, \quad (3)$$

де $\Delta \overline{T}_{ERP_i}$ – зміна середнього темпу зростання ЕРП за аналізований період.

На основі проведеного аналізу визначено, що ЕРП має певні комплексні і стратегічні характеристики екологічної безпеки і повинна формуватися вже сьогодні, але забезпечує ефект і конкурентні переваги підприємству у довгостроковій перспективі. Для успішного управління ЕРП підприємству рекомендовано посилювати і створювати внутрішні й зовнішні передумови для формування системи мотивації персоналу, підвищення відповідального ставлення до виконання рекомендацій екологічних аудиторів. Ключові етапи управління ЕРП наведено на рис. 2.

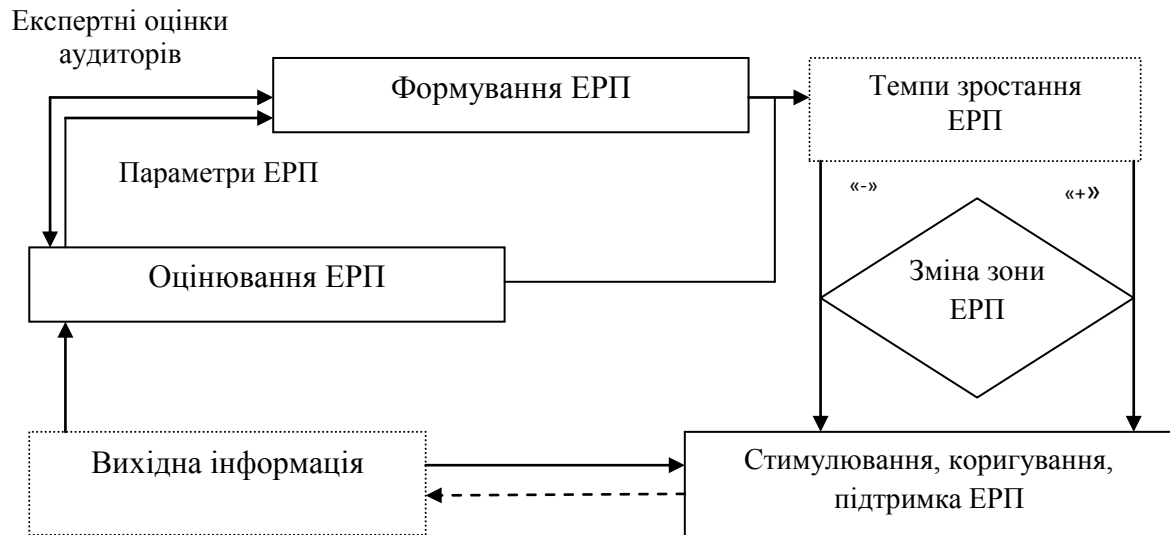

Рис. 2. Етапи управління ЕРП підприємства

З метою забезпечення впровадження розроблених теоретичних і науково-методичних положень щодо управління АЕА та формування передумов розвитку ринку послуг з екологічного аудиту запропоновано концепцію регіональної програми АЕА (РПАЕА) (рис. 3). Для розроблення базової програми АЕА запропоновано використовувати процесно-системний підхід.

Доведено, що РПАЕА – дієвий інструмент АЕА, спрямований на визначення доцільності економічного стимулювання та підтримку підприємств, формування бази даних ЕРП, стимулювання ринку ЕА за рахунок впровадження принципів АЕА та посилення короткострокових та довгострокових еколого-економічних інтересів підприємств. РПАЕА дозволяє регіональній владі забезпечити конкурентні переваги у сфері інвестиційної привабливості регіональної економіки, створює конкуренцію на ринку послуг ЕА, що дозволяє підвищити рівень екологічної безпеки.

Обґрунтовано, що очікуваними результатами від РПАЕА будуть: зменшення обсягів антропогенного навантаження шляхом переходу від традиційного управління екологічною діяльністю підприємства до управління на основі ЕРП; більш вагоме врахування екологічного фактору при прийнятті управлінських рішень на підприємстві; врахування ЕРП при прийнятті управлінських рішень щодо інвестування певних проектів підприємств регіону, фінансування заходів з метою покращення ЕРП для підвищення конкурентоздатності підприємств на ринку тощо.

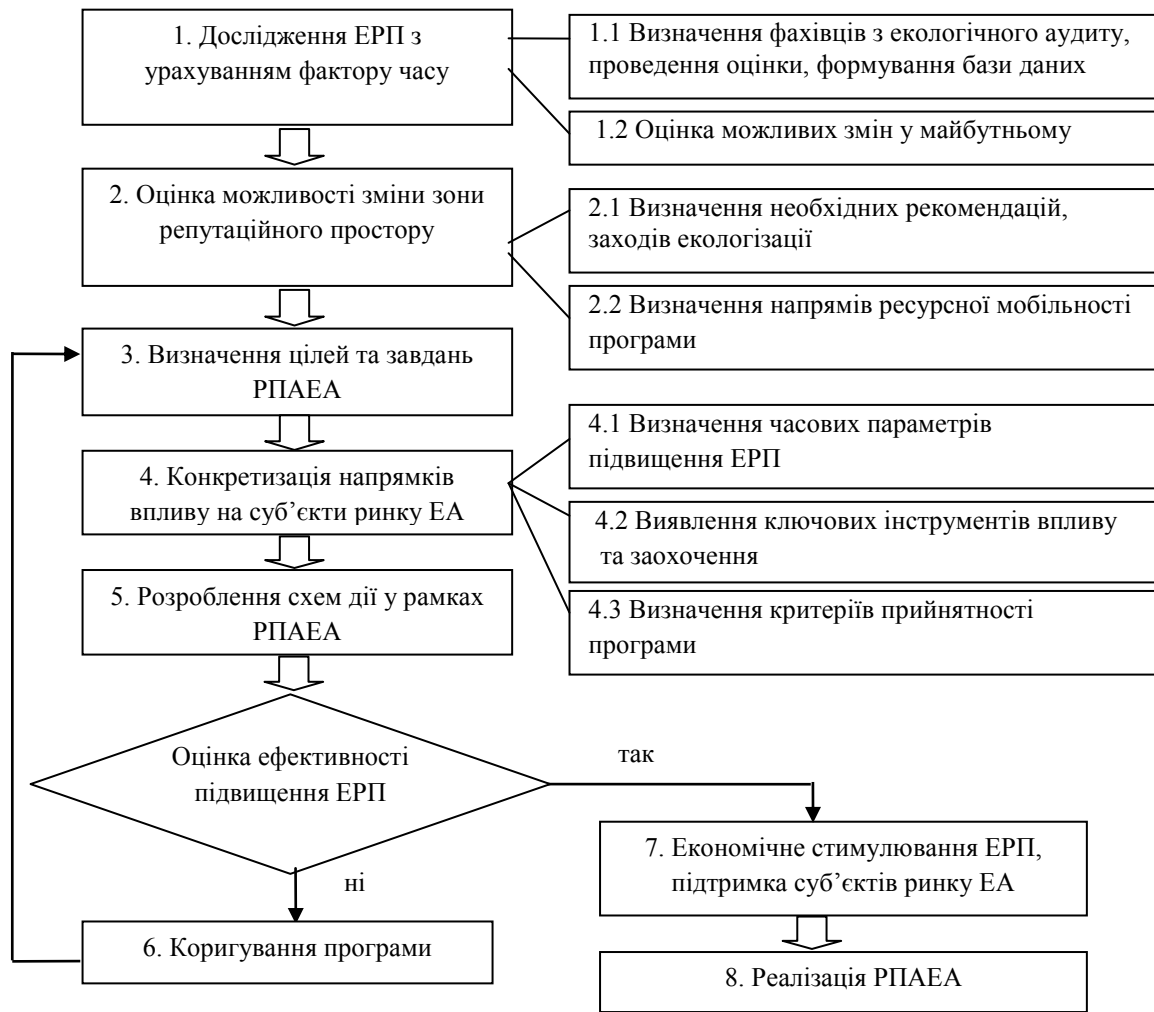

Рис. 3. Концептуальна схема РПАЕА

Застосування запропонованого науково-методичного підходу до оцінки ЕРП для підприємств м. Шостки та м. Глухова за 2010-2013 рр., дозволило отримати такі результати: досліджувані підприємства мають низький (ПАТ «ШЗХР») та задовільний рівень ЕРП (ПАТ «Глухівський хлібокомбінат», ТОВ «Фармхім»), а значення середнього темпу зростання ЕРП за аналізований період свідчить про позитивні тенденції покращення екологічної діяльності на ПАТ «Глухівський хлібокомбінат» та ТОВ «Фармхім» (табл. 3).

Таблиця 3

Результати оцінювання рівнів ЕРП за 2011-2013 рр.

Рік	ПАТ «Глухівський хлібокомбінат»	ТОВ «Фармхім»	ПАТ «ШЗХР»
2010	5,98	5,64	4,89
2011	6,12	5,92	5,01
2012	6,13	6,01	5,56
2013	6,15	6,02	4,9
$\overline{T}_{ERP}$	1,006645	1,021972	1,000681
Зона екологічного простору	С	С	Д

Поряд із цим, за результатами аналізу діяльності досліджуваних підприємств встановлено, що відвернений економічний збиток від забруднення атмосферного повітря після реалізації природоохоронних заходів тільки на ПАТ «ШЗХР» за результатами ЕА становить 45,63 тис. грн., що свідчить про можливість зниження екологічних збитків від забруднення довкілля в регіоні та підвищення рівня екологічної безпеки за рахунок АЕА.

Використання науково-методичних підходів до оцінки економічної ефективності процесу ЕА на прикладі підприємств довело його еколого-економічну ефективність. Встановлено, що реалізація заходів з АЕА можлива на основі економічного заохочення підприємств з боку регіональних та державних органів влади. Проведені розрахунки дозволили сформуванню системи заходів щодо реалізації рекомендацій екологічних аудиторів на підприємствах та підвищення рівня ЕРП. На основі проведеного дослідження запропоновано створення позабюджетного фонду розвитку ЕА, що дозволить формувати напрями витрачання та джерела фінансування АЕА в регіоні.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні проведене теоретичне узагальнення й подане авторське вирішення актуального науково-прикладного завдання розвитку науково-методичних підходів до активізації екологічного аудиту, які дозволяють враховувати оцінку екологічної репутації підприємства і стимулювати ринок екологічного аудиту для забезпечення екологічно збалансованого розвитку економіки регіону. Результати дисертаційного дослідження дозволили зробити такі висновки:

1. Дослідження існуючої структури й особливостей управління екологічною безпекою свідчить про необхідність формування єдиної ефективної комплексної системи управління охороною навколишнього середовища за допомогою ЕА в регіоні. Аналіз принципів, функцій та особливостей управлінської діяльності у сфері ЕА свідчить, що, незважаючи на численні теоретико-методичні напрацювання у цій сфері, акцентованої уваги вимагають процеси його імплементації в сучасну практику господарювання. Встановлено, що розроблення і впровадження в практику положень і методик з активізації ЕА створять потужний інструмент контролю за екологічною безпекою, дозволять здійснювати: стандартизацію відображення природоохоронних витрат у звітності підприємства; більш повний контроль за еколого-економічною діяльністю об'єкта аудиту; прийняття управлінських рішень на основі даних, скоригованих з урахуванням екологічного фактора.

2. На основі системного аналізу існуючих підходів розвитку ЕА визначено особливості та стан організаційно-економічного забезпечення ЕА. Встановлено, що великим потенціалом формування попиту на послуги ЕА характеризуються регіони з високим техногенним навантаженням, а важлива роль в активізації ринку ЕА належить державним і регіональним органам влади, які повинні стимулювати ринок

послуг ЕА. Для того, щоб попит на послуги ЕА сформувався, необхідно, щоб вони були сприйняті населенням, керівництвом підприємств та всією соціальною системою регіону. Ключові фактори попиту залежать від ступеню обізнаності населення з результатами ЕА, бажання керівництва регіону покращити екологічну ситуацію, економічної спроможності підприємств щодо проведення ЕА.

3. Визначено умови активізації ринку ЕА: законодавче закріплення комплексного ЕА для суб'єктів господарської та іншої діяльності й визначення періодичності його проведення; визначення необхідних вимог, які забезпечують високий рівень якості проведення ЕА й надання супутніх екологічному аудиту послуг; визначення організаційно-економічних механізмів та інструментів стимулювання проведення ЕА, у тому числі встановлення особливостей державного регулювання господарської діяльності в умовах готовності бізнесу до відкритої екологічної політики.

4. Узагальнення концептуальних основ та існуючих науково-методичних підходів до АЕА дозволило удосконалити визначення сутності процесу АЕА, сформувати принципи АЕА та рівні узгодження цілей активізації з потребами екологічної безпеки регіону. АЕА можлива на основі «бажаності» цього процесу з боку підприємств, що передбачає використання такої категорії, як «екологічна репутація». Визначено сутність «екологічної репутації підприємства» як інформаційного образу його екологічної відповідальності, критеріями якої є дотримання стандартів і нормативів екологічної безпеки, планування екологічно орієнтованих управлінських рішень та впровадження принципів екологічного менеджменту, що затверджується відповідним висновком комплексного ЕА.

5. В результаті аналізу існуючих вітчизняних і зарубіжних теоретичних принципів екологічно відповідальної діяльності підприємств визначено основні групи еколого-економічних параметрів формування ЕРП, запропоновано методичний підхід до оцінювання ЕРП та управління ним. Сформовано систему еколого-економічних показників оцінювання ЕРП, що включає: еколого-економічний рівень виробництва, рівень споживання сировини та енергії, використання відходів у виробництві, вторинне використання паливно-енергетичних ресурсів, впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій у виробництво, екологічність та екологічна безпека техніки і технології; введення в дію природоохоронних технологій, статистику штрафів за порушення екологічного законодавства та ін.

6. Досліджено, що економічне стимулювання ЕА доцільно проводити комплексно із застосуванням дотаційних, податкових та кредитних інструментів в рамках імплементації його в регіональну екологічну політику, що сприятиме підвищенню екологічної безпеки, виходу підприємств на міжнародні ринки та створенню соціально справедливого ринку. Для забезпечення впровадження розроблених теоретичних і науково-методичних положень АЕА запропоновано концепцію регіональної програми АЕА, яка спрямована на стимулювання ринку ЕА та підвищення економічного заохочення підприємств до проведення ЕА, зокрема на основі зменшення екологічного податку для підприємств із високим рівнем ЕРП та його позитивною динамікою зростання в перспективі.

7. Практичне використання науково-методичних підходів до оцінки процесу активізації ЕА на прикладі підприємств дозволило визначити відвернений економічний збиток від забруднення атмосферного повітря після реалізації заходів ЕА на ПАТ «ШЗХР», який склав 45,63 тис. грн., визначити еколого-економічну ефективність від проведення ЕА, сформулювати систему заходів щодо підвищення рівня ЕРП та розробити конкретні пропозиції регіональним органам влади щодо покращання екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії й розділи в монографіях

1. Пригара І. О. Рекомендації щодо формування ринку екологічного аудиту в Україні / І. О. Пригара // Формування ринку екологічних послуг в форматі розвитку «зеленої» економіки: монографія / за науковою редакцією д-ра екон. наук, проф., заслуженого економіста України Т. П. Галушкіної. – Одеса: ШПРЕЕД НАН України; Саки: ПП «Підприємство Фенікс», 2012. – С. 95–103.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Пригара І. О. Впровадження екологічного аудиту в Україні / І. О. Пригара // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2012. – Вип. II (46). – С.375–380.
3. Пригара І. О. Теоретичні основи екологічного аудиту / І. О. Пригара // Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Економічні науки: збірник наукових праць.– Чернівці, 2011. – Вип. 2 (21). – С.203–209.
4. Пригара І. О. Поняття, завдання та перспективи розвитку екологічного аудиту / І. О. Пригара, І. В. Басанцов // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2010. –№ 1. – С. 132–137. *Особистий внесок: досліджено методичні проблеми розвитку системи екологічного аудиту та підходи до формування нових змістовних категорій.*
5. Пригара І. О. Розробка екологічних товарів як один з етапів життєвого циклу товарів / І. О. Пригара // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Черкаси: ЧДТУ, 2008. – Випуск 20. – С. 140–141.
6. Пригара І. О. Еколого-економічний аналіз етапів життєвого циклу товарів / І. О. Пригара // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.– Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту залізн. трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2008. – Вип.24. – С.112–115.
7. Пригара І. О. Формування понятійного апарату та підходи до оцінки життєвого циклу екологічних товарів / І. О. Пригара // Економіка проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 231: В 9 т.– Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. – Т. V. – С.934–938.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав

8. Пригара И. А. Научно-методические подходы к активизации экологического аудита на основе экологической репутации предприятия / И. А. Пригара,

В. Л. Акуленко // Международный журнал «Устойчивое развитие». – Болгария, 2014. – №19. – С.136 – 140. *Особистий внесок: розроблено авторську методику розвитку та активізації системи екологічного аудиту на основі наукового обґрунтування оцінювання екологічної репутації підприємств*

Статті в інших наукових виданнях України

9. Пригара І. О. Формування ринку екологічного аудиту в Україні [Електронний ресурс]. – Електронний науковий журнал «Економіка: реалії часу». Випуск 3. – Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2012. – Режим доступу: <http://economics.opu.ua/archive.html>

Матеріали науково-практичних конференцій

10. Пригара І. О. Ринок екологічного аудиту в моделі державного управління / І. О. Пригара / матеріали III Міжнародного форуму «Проблеми розвитку інформаційного суспільства». – Київ, 2012. – II том – С.190-193.
11. Пригара І. О. Екологічна сертифікація як один з напрямків екологічного аудиту / І. О. Пригара // матеріали II Міжнародної науково – практичної конференції «Образование и наука без границ – 2006». – Днепропетровск: Наука и образование, 2006. – С. 45–47.
12. Пригара І. О. Екологічний аудит як один з напрямків екологічного маркетингу / Пригара І.О. // тези доповідей учасників XV Міжнародної наукової конференції молодих науковців «Наука і вища освіта»; Гуманітарний університет «Запорізький інститут державного та муніципального управління». – Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. – С. 236.
13. Пригара І. О. Теоретичні засади екологічного аудиту / І.О.Пригара // збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково – технічної конференції «Хімічна технологія: наука та виробництво». Секція «Економіка виробництва та природокористування» (м. Шостка, 7– 9 листопада 2011 р.). – Суми : СумДУ, 2011. – С. 80.
14. Prigara I.O. Implementation of the ecological audit in Ukraine / I.O. Prigara, I.V. Basantsov / матеріали XVIII Міжнародної наукової конференції «Економіка для екології». – Суми, 2012. – С. 17 – 18. *Особистий внесок: обґрунтовано необхідність активізації системи екологічного аудиту на основі удосконалення принципів його проведення.*
15. Пригара І. О. Організаційно-економічне забезпечення функціонування ринку послуг з екологічного аудиту / І.О. Пригара // збірник тез доповідей Тринадцятої щорічної всеукраїнської наукової конференції «Екологічний менеджмент у загальній системі управління». – Суми : СумДУ, 2013. – С.161– 163.
16. Пригара І.О. Екологічний аудит в системі природоохоронної діяльності / І.О. Пригара // матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства». – Тернопіль: Крок, 2014. – С.231–232.

АНОТАЦІЯ

Пригара І. О. «Теоретико-організаційні основи активізації екологічного аудиту в умовах ринкових відносин». – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування та охорони навколишнього середовища. – Сумський державний університет. – Суми, 2014.

Дисертація присвячена удосконаленню науково-методичних підходів до розроблення теоретичних та науково-методичних підходів до активізації екологічного аудиту для підвищення рівня екологічної безпеки в умовах ринкових відносин. У роботі наведено, уточнено та розширено зміст об'єктів, суб'єктів, видів, цілей та завдань екологічного аудиту, визначено сутність та обґрунтовано концептуальні і організаційно-економічні підходи до його активізації. Визначено роль екологічного аудиту як одного з основних напрямків забезпечення екологічної безпеки на основі оцінювання екологічної репутації підприємств, що створює, у свою чергу, передумови до формування ринку послуг з екологічного аудиту.

Удосконалено науково-методичні підходи до удосконалення проведення екологічного аудиту, розроблено підходи до формування пропозиції та поширення попиту на проведення екологічного аудиту, здійснення контролю за його результатами. Запропоновано впровадження нових специфічних інструментів для стимулювання здійснення екологічного аудиту.

Розроблено організаційно-економічні засади розвитку регіональної програми активізації екологічного аудиту. Одержано наукові результати, які свідчать про еколого-економічну доцільність проведення екологічного аудиту та надано конкретні пропозиції щодо удосконалення системи екологічного управління та контролю на досліджуваних об'єктах.

Ключові слова: екологічний аудит, екологічне управління, охорона навколишнього природного середовища, екологічна безпека, еколого-економічні інструменти, сталий розвиток.

АННОТАЦИЯ

Пригара И. А. «Теоретико-организационные основы активизации экологического аудита в условиях рыночных отношений». – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.06 – экономика природопользования и охраны окружающей среды. – Сумский государственный университет. – Сумы, 2014.

Диссертация посвящена усовершенствованию научно-методических подходов к теоретико-организационному обоснованию активизации экологического аудита как одного из инструментов повышения экологической безопасности. В работе приведено, уточнено и расширено содержание объектов, субъектов, видов, целей и задач экологического аудита, определена сущность и обоснованы концептуальные и организационно-экономические подходы к его активизации.

Определена роль экологического аудита как одного из основных направлений обеспечения экологической безопасности на основании оценки экологической

репутации предприятий, что создает, в свою очередь предпосылки к формированию рынка услуг экологического аудита. Отмечается, что оценивание экологической репутации предприятий основывается на определении четких, эффективных и удобных в использовании критериев и параметров экологической репутации предприятия на основе эколого-экономических показателей, которые играют информативную роль для обнародования результатов экологического аудита. Это ведет к прозрачности процесса экологического аудита и способствует гармонизации международных экологических стандартов.

Усовершенствованы научно-методические подходы к организации и проведению экологического аудита, разработана система формирования мероприятий относительно увеличения спроса на проведение экологического аудита и осуществления контроля по его результатам. Предложено внедрение новых инструментов для стимулирования и проведения экологического аудита. Обеспечение внедрения разработанных теоретических и научно-методических положений по управлению развитием экологического аудита реализуется на основании предложенной региональной программы активизации экологического аудита, которая направлена на стимулирование рынка услуг экологического аудита за счет формирования базы данных экологической репутации предприятий региона.

Разработаны организационно-экономические основы развития региональной программы активизации экологического аудита как действенного инструмента его активизации, которая направлена на определение целесообразности экономического стимулирования предприятий при его проведении, а также стимулирования рынка экологического аудита. Предложена концептуальная схема региональной программы активизации экологического аудита, благодаря которой будут получены конкурентные преимущества в сфере инвестиционной привлекательности региональной экономики, что создаст конкуренцию на рынке услуг экологического аудита и позволит повысить уровень экологической безопасности.

Обоснованы ожидаемые результаты активизации экологического аудита: уменьшение объемов антропогенной нагрузки путем перехода от традиционного управления экологической деятельностью предприятия к управлению на основе оценки экологической репутации; учет экологического фактора при принятии управленческих решений на предприятии и при решении вопросов о инвестировании проектов предприятий региона, финансирование мероприятий с целью улучшения экологической репутации предприятия для повышения его конкурентоспособности на рынке. Обоснована необходимость создания фонда поддержки экологического аудита. Получены научные результаты, свидетельствующие об эколого-экономической целесообразности проведения экологического аудита и предоставлены конкретные предложения по совершенствованию системы экологического управления и контроля на исследуемых объектах.

Ключевые слова: экологический аудит, экологическое управление, охрана окружающей среды, экологическая безопасность, эколого-экономические инструменты, устойчивое развитие.

SAMMARY

Pryhara I.A. «The theoretical and organizational bases of environmental audit activation in terms of market relations». – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in economics: specialty 08.00.06 – Economics of natural resources usage and environmental protection. – Shostka Institute of Sumy State University. – Sumy, 2014.

The thesis is dedicated to improving the scientific and methodological approaches of the theoretical and organizational grounds of intensifying environmental audit as one of the management means of the present-day environmental safety. The contents of objects, subjects, types, purposes and tasks of environmental audit are presented, specified and expanded in the work, its essence is defined, conceptual, organizational and economic approaches to its activation are grounded.

The role of environmental auditing as one of the main directions to ensure environmental safety is defined on the basis of the environmental reputation diagnostic of companies and all that in turn creates the preconditions for the formation of the service market of the environmental audit. The study reveals that the environmental reputation diagnostic of companies is based on the strict definition of clear, effective and easy-to-use criteria and parameters of the enterprise environmental reputation which play an informative role to publicize the results of environmental audit. This leads to the transparency of the environmental management process and contributes to the harmonization of international environmental standards.

On the grounds of the research the advanced scientific and methodological approaches to organizing and conducting environmental audit are singled out, the special algorithm of proposals formation to spread the demand for environmental audit and its results management is developed. The implementation of specific new tools to promote ecological audit is offered. The guarantee of the implementation of the developed theoretical and scientific-methodical regulations on management of the environmental audit development is done on the basis of the proposed regional program of environmental audit activation, which is aimed at promoting environmental audit services market through the creation of a database of environmental reputation enterprises in the region.

According to the research methodology the study of the state enterprises is conducted in terms of the current legislation of Ukraine on Environmental Protection in the process of their production activity. The results obtained give ground for the environmental and economic efficiency of environmental audit, concrete proposals for improving the system of environmental management and control of the studied objects are presented.

Keywords: environmental audit, environmental management, environmental protection, environmental safety, environmental and economic tools, sustainable development.

Підписано до друку 29.01.2015
Формат 60x90/16. Ум. друк. арк. 1. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № ____

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.